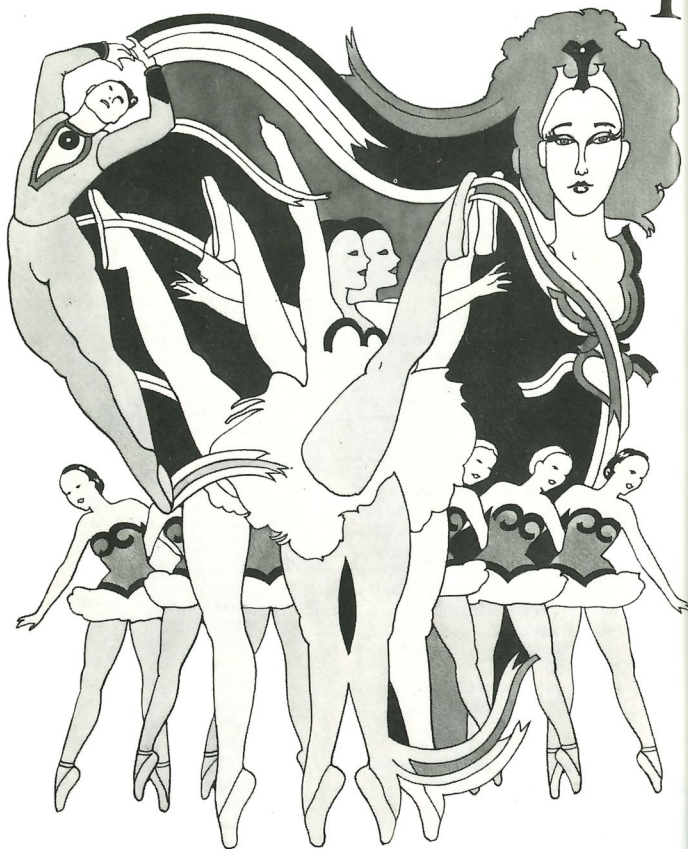

Theaterschap eist Vakmanschap

Grolsch
bier

Vakmanschap is meesterschap

1 juni, Nijmegen, Stadsschouwburg, 20.00 uur
2 juni, Amsterdam, Tropenmuseum (Lichthal), 20.15 uur
3 juni, Scheveningen, Circustheater, 20.15 uur
4 juni, Rotterdam, De Doelen, 14.30 uur

Gong Sawan

Gamelan en dans van Sawan, Noord-Bali

Op het eiland Bali, een Hindoe-Boeddhistische enclave binnen de overigens bijna geheel Islamitische Republiek Indonesië, betekent 'gong' in de eerste plaats: gamelan-orkest en een bij elkaar horende groep orkestmusici en dansers, en pas dan het bronzen slaginstrument van die naam.

Anders dan in de westerse wereld zijn de musici en dansers van een Balische Gong een hechte sociale eenheid binnen de traditionele dorpsgemeenschap.

De muziekinstrumenten van één Gong, de kostuums van dansers en musici, en vaak ook de choreografieën en composities zijn kollektief bezit van alle leden van de groep. Niet iedereen kan zomaar lid worden van een Gong in zijn of haar dorp; er wordt een strenge selectie toegepast op muzikale speelvaardigheid en danscapaciteiten. Dit is de enige reden waarop trouwens wordt geselecteerd, niet iemands sociale status, behalve dan dat het spelen in de gamelan een exclusieve mannen-aangelegenheid is. De Gong repeteert zeer intensief: 2 à 3 avonden per week (verplicht), waarin het oude repertoire wordt onderhouden en nieuwe muziek- en danscomposities worden ingestudeerd.

Ondanks de hoge mate van muziektechnische virtuositeit, een typisch kenmerk van de Balische orkestmuziek, zijn de leden van een Gong naar westerse maatstaven ama-

teurs. Overdag zijn zij boer, huisvrouw, student, ambenaar; de voornaamste gezinsinkomsten komen uit de rijstbouw. Het geld dat de Gong verdient bij openbare uitvoeringen, die gekoppeld zijn aan een systeem van regionale competities, gaat in de gemeenschappelijke Gong-kas en wordt gebruikt voor onderhoud der instrumenten (reparatie, stemmen, vervangen) en voor de aankoop van nieuwe kostuums. Praktisch ieder dorp op Bali beschikt over een volledige Gong — gemiddeld één muziekgroep op elke 500 inwoners.

Bijna alle Balische muziek is ensemble-muziek, die slechts in hecht groepsverband tot stand kan komen. De regionaal vermaarde Gong van Sawan is hierop geen uitzondering. Er wordt niets aan improvisatie overgelaten, alle partijen zijn uit het hoofd ingestudeerd, zonder notatie. De beide tromspelers zijn de dirigenten: zij leiden de groep met vaste ritmische patronen, de dansers volgend en de musici getromde signalen gevend.

Voorts bestaat de Gong van Sawan, met speciale medewerking van de invloedrijke componist Gdé Manik, uit een rijk assortiment slaginstrumenten. De meeste hiervan worden met harde houten hamertjes bespeeld, behalve de hangende gongs en de laagste metallofonen.

Enkele grote hangende gongs zorgen voor de regelmatige interpunctie, een kleine liggende gong voor de strikte maat en voorts heeft de Gong van Sawan een 18-tal metallofonen (bronzen toetsen hangend boven bamboe buisresonatoren), 4 fluiten, een set bronzen bekkentjes ter ondersteuning van de trom-patronen, twee soorten meer-oktavige afgestemde gongs op een rij, nl. de solistisch bespeelde **trompong**, en de in virtuoos samenspel door 4 man (8 handen!) bespeelde **réyong**. Een specialiteit van Noord-Bali zijn de schud-bamboes (**angklung**), die in sommige stukken aan het instrumentarium van deze groep worden toegevoegd. Ook kan uit het ensemble een klein xylofoon-ensemble worden geformeerd, bestaande uit 2 paren bamboe xylofoons met gong-begeleiding

De Gong Sawan demonstreert de mogelijkheden van elk van deze instrumentengroepen, vaak paarsgewijs, soms unisono elkaar aanvullend of afwisselend, vooral in de puur instrumentale stukken waarin de specialiteit van Noord-Balisch gamelanspel volkomen tot zijn recht komt: veelvuldige afwisselingen van melodieuze gedeelten in overwegend unisono-spel, met sterk ritmisch en coloristisch spel vol afwisselingen in tempo, bezetting en volume, en met verbijsterend snel passagewerk van de melodievullende kleinere metallofonen (**gangs'a's**).

Bij de dansen, waarvan deze groep (30 musici en 20 dansers/danseressen) er een groot aantal op het repertoire heeft, vallen vooral de typisch Noord-Balische 'Taruna Jaya' op en de 'Kebyar Trompong', waarbij de solodanser een gestileerde bespeling van het gong-spel **trompong** ten beste geeft.

E.H.

Gong Sawan maakt een keus uit onderstaande instrumentale stukken en dansen:

Kebyar Susun (1976)

De Kebyar is een nieuwe stijl binnen de Balische muziek, ontstaan omstreeks 1930. Dit muziekstuk is de synthese van de verschillende vertolkingen die de musici van het noorden en het zuiden van Bali van de Kebyar hebben gegeven.

Alis-alis ijo (1976)

Dit stuk wil het ongewone uitdrukken (de titel luidt vertaald: Groene wenkbrauwen). In dit stuk komt de verscheidenheid aan effecten waartoe de musici van het noorden in staat zijn, naar voren.

Arjuna Wiwaha (1977)

Arjuna is één van de vijf broers Pandawa en de belangrijkste held uit de Mahabharata, een epische tekst uit de hindoe-religie. Het stuk 'Arjuna Wiwaha' ('Arjuna in het paradijs') is de ouverture van het ballet dat verderop wordt beschreven.

Bima kroda (1976)

Bima, de andere held uit de Mahabharata is één van de broers van Arjuna en net als deze van goddelijke afkomst. Hij neemt deel aan de strijd tegen de honderd broers Kaurawa (zie verderop de samenvatting van de Mahabharata). In dit stuk voeren de gangsa-metallofonen een dialoog met de trompong en de réyong. De fluiten en de ritmiek ondersteunen de dramatische voortgang van het stuk.

Sekar gendotan (1977)

Hierin wordt de bloem van de Indonesische gendot-boom bezongen, één van Risi's oude thema's. Het stuk heeft een langzamer ritme dan de voorgaande en laat de fluiten goed tot hun recht komen, afwisselend ondersteund door de gangsas en de ritmesektie.

Alle bovengenoemde instrumentale stukken zijn in 1976-1977 gecomponeerd door de leider, Gdé Risi.

De paleisdansen

Het ballet 'Legong kraton' vertelt de geschiedenis van een prins uit het Oostjavaanse koninkrijk van Erlangg, de koning van Lasem. Tijdens een wandeling in het woud ontmoet hij de zeer mooie Rangkesari, die is verdwaald. Hij schaakt haar. De broer van het meisje, de prins van Daha, hoort dit en dreigt de koning van Lasem met een oorlog als deze zijn zuster niet vrijlaat.

Ondanks de smeebeden van Rangkesari, kiest de koning van Lasem voor het gevecht. Op weg naar het strijdperk doet een vogel hem een voorspelling, die niet veel goeds inhoudt, maar hij slaat de waarschuwing in de wind en komt om.

Het ballet geeft enkele fragmenten uit deze legende weer (de ontmoeting in het woud, de voorspelling van de vogel) in dialogen, waarbij bijzonder gracieus wordt gedanst.

De dans 'Tari kebyar trompong' is in 1930 in het zuiden van Bali ontworpen door de beroemde danser Mario. Een jonge solo-danseres bespeelt de trompong, begeleid door het orkest met kebyar-muziek. Zij probeert de eerste gangsa-speler te verleiden en vervolgens de orkestleider, die de trom bespeelt. Zij slaagt niet en vervolgt haar dans alleen.

De **Palawakia** is een dans van het noorden, ontworpen door **Gdé Manik**, beroemd componist/choreograaf uit Jagaraga, een dorpje op 4 km van Sawan, die door Gong Sawan bij speciale gelegenheden wordt uitgenodigd. Palawakia toont een prins (vertolkt door een jong meisje), die al gebarend gewijde woorden van Boeddha zingt in het Kawi, de gewijde taal van de Brahmanen. Een verteller vertaalt dit in het gewone Balinees. De prins speelt daarnaast ook trompong. Het thema is de strijd tegen innerlijke vijanden (plezier, verlangens).

Topeng - maskerdansen, veelal solistisch door mannen uitgevoerd. Eenzelfde man treedt dikwijls met verschillende maskers op, die steeds een verschillend personage uitbeelden. De Gong van Sawan heeft diverse topeng-dansen op het programma.

De **Jauk** is een gemaskerde figuur, die een monster voorstelt met uitpuilende ogen en een grijnzende uitdrukking. Zijn hoofd is bekroond met een verguld hoofddeksel. De vingers zijn verlengd met enorme nagels, die sidderend door de lucht slaan. Het weelderige kostuum doet denken aan dat van Baris (krijgsman), maar de bewegingen zijn heftiger en buitensporiger. Het personage moet tegelijkertijd lomp, onbeschaamd, lachwekkend,

maar soms ook dapper en sympathiek overkomen. De muziek (heftige passages afgewisseld met kalmere) geeft de danser gelegenheid het veelzijdige karakter atletisch en met fantasie uit te beelden.

De tempeldansen

Om diverse redenen vertoont 'Gong Sawan' alleen die tempeldansen die door het religieus gezag zijn toegestaan, waardoor dat deel van hun repertoire aanzienlijk wordt beperkt. De meest gewijde dansen worden niet omgezet in 'simpele' stukjes werelds repertoire zonder religieuze inhoud.

Penyembrama: dit ballet, opgevoerd door twee of vier danseressen is een welkomst- en offerdans. De naam is afgeleid van het werkwoord Nyembah dat bidden betekent. Penyembrama betekent: 'ter ere van hem die komt bidden'. Het ballet wordt opgevoerd aan het begin van een godsdienstige ceremonie of een artistieke bijeenkomst. Daarbij wordt het publiek door de danseressen onthaald op een elegant schouwspel, in de loop waarvan de toeschouwers als hulde een symbolische regen van bloemblaadjes ontvangen. In bepaalde gevallen, maar dan in een zwaarde en meer gespannen vorm, wordt de Penyembrama gebruikt als ondersteuning van trance-dansen. De Penyembrama is een dans uit het noorden. In het zuiden is het de Pendet die gebruikt wordt als introductie tot de ceremonie.

De **Baris** is een dans die zeer verschillende vormen kan aannemen. Baris betekent 'lijn' of 'reeks'. Van oorsprong gaat het om een dans uitgevoerd door een rij van dansers, krijgslieden voorstellend, die zich geestelijk en lichamelijk voorbereiden op de strijd. Er zijn talrijke vormen van de 'Baris' ontstaan, o.a.:

de **Baris Jojor**, een dans met een gewijd karakter, waarin een groep met lansen gewapende mannen tegelijk statige gebaren maakt.

de **Baris Persi**, eveneens met een gewijd karakter bij het aanbieden van offergaven.

de **Baris Bongkol**, die uitgevoerd wordt bij lijkverbrandingen. De kostuums en make-up van de dansers zijn dan ook minder schitterend dan in de voorafgaande dansen.

de **Baris Melampahan** ('baris die loopt') heeft een minder gewijd karakter dan de voorafgaande dansen en kan dus uitgevoerd worden bij wereldse schouwspelen. In het algemeen (het is de regel in het zuiden) wordt de Baris gedanst door een man. In het noorden kan hij echter uitgevoerd worden door een jong meisje op voorwaarde dat haar bewegingen en uitdrukkingen de scherpte, levendigheid en de ingehouden heftigheid uitbeelden die de Baris kenmerken.

De Baris Melampahan is een solodans die een buitengewone concentratie en een volmaakt evenwicht in de bewegingen vereist. De muziek ondersteunt deze heftige en beheerste emoties met snelle en gespannen ritmen, terwijl de handen, het hele lichaam en de onderdelen van het kostuum (levendig gekleurde banden met goud geborduurd) de ruimte vullen met harmonieuze of bruiske bewegingen, die worden weerspiegeld in de gelaatsuitdrukking en de bewegingen van de ogen.

De epische dansdrama's

De thema's van deze dansdrama's zijn ontleend aan de twee Indiase heldendichten: Ramayana en Mahabharata. Deze twee monumentale teksten bevatten avonturen van de grote helden, dikwijls van goddelijke afkomst, en geven aan welke lessen je kunt trekken uit deze bewogen levens.

De **Ramayana** is de veelbewogen heldengeschiedenis van Prins Rama, die vanwege kuiperijen in de familie opzijgeschoven is en verbannen naar een bos met zijn geliefde, prinses Sita, en zijn broer Laksmāna. De prins is een uitstekend krijgsman. De verschrikkelijke Rawana, verleid door de schoonheid van Sita, besluit haar te schaken en gebruikt hiervoor een gemene list. Hij stuurt zijn afgezant omgetoverd in een gouden hertje, naar de schuilplaats van Rama. Op verzoek van Sita jaagt Rama op dit hertje. Hij doodt het dier, dat stervend een noodkreet slaakt met de stem van zijn moordenaar. Sita vraagt aan Laksmāna om Rama te hulp te snellen. De slechte Rawana, vermomd als kluzenaar, kan zo de alleen gebleven Sita bereiken en schaakt haar.

Het vervolg van het verhaal vertelt de avonturen van Rama in zijn pogingen om Sita uit de handen van Rawana te verlossen. Tijdens deze actie vindt hij een bondgenoot in de persoon van Hanuman, aanvoerder van koning Sugriwa's apenleger. De apenvorst Sugriwa is van de troon gestoten door zijn broer Subali. Rama doodt Subali op het moment dat deze laatste de overhand heeft in een gevecht op leven en dood met Sugriwa. Als dank zegt Sugriwa aan Rama de hulp toe van al zijn legers om hem te helpen Sita terug te vinden. Hanuman vindt Sita, sticht een grote brand in Alengka (Ceylon), de stad van Rawana, en keert terug bij Rama. De belegering van het koninkrijk van Rawana door Rama en zijn bondgenoten eindigt in de overwinning van deze laatsten. Rawana sterft, gedood door een pijl uit de magische boog van Rama. Rama, Sita en Laksmāna kunnen daarna terugkeren naar hun eigen koninkrijk, omdat de periode van ballingschap waartoe zij veroordeeld waren, verstreken was. Rama wordt tot koning gekroond.

De **Mahabharata** verhaalt van de strijd tussen twee families van hetzelfde voorgeslacht: de Pandawas en de Kaurawas. De Pandawas zijn 5 broers: Yudistira, de wijze; Bima, de krijgsman; Arjuna, de onoverwinnelijke boogschutter; en de tweeling Nakula en Sahadewa. Hun neven, de Kaurawas, zijn honderd in getal. Ze zijn slecht, afgunstig, bedriegelijk en dikwijls ook nog dom. Ze trachten zich op alle manieren van de Pandawas te ontdoen. De strijd is meedogenloos, en elke aanleiding wordt

gebruikt: rivaliteit om de hand van een prinses, uitdagingen tot oorlog, kansspelen. Na een verloren dobbelspel worden de Pandawas voor 12 jaar verbannen. Aan het eind van deze ballingschap willen de Kaurawas hen beletten in hun koninkrijk terug te keren. De Pandawas besluiten dan met geweld hun koninkrijk terug te nemen en een broederoorlog begint; deze zal 14 dagen duren. Aan het begin van deze bloedige strijd, voert Arjuna een dialoog met Krishna, de bestuurder van zijn strijdswagen, die geboren is uit een zwarte haar van de god Vishnu waardoor hij onoverwinnelijk is.

De broederoorlog is een bloedbad, dat eindigt in een Pyrrhusoverwinning van de Pandawas.

De 'Gong Sawan' heeft drie fragmenten uit deze mythologische teksten gekozen:

De geschiedenis van Subali-Sugriwa (Rawayana).

De twee andere zijn gebaseerd op de Mahabharata: Arjuna in het Paradijs;

De strijd tussen de Padawas en de Kaurawas.

Indonesische gevechtsdans

De **Pencak Silat** is een gevechtsdans, die niet alleen op Bali, maar in de hele Maleise wereld voorkomt. Hij vertoont verwantschap met andere Aziatische vormen van vechtkunst, zoals karate, stokvechten, kung fu, e.d. Doorgaans wordt hij door twee dansers uitgevoerd, die elk vooraf een solo dansen, waarin zij hun kracht, lenigheid en elegantie tonen om indruk te maken op tegenstander en publiek. In het gevecht dat volgt, zijn de klappen niet echt raak en de bewegingen van de twee betrokkenen lijken eerder op die uit een ballet dan op die uit een vuistgevecht. De muziek begeleidt en ondersteunt de bewegingen, zowel gedurende de solo's als tijdens het gevecht. Het accent ligt op de kunst en niet zozeer op het geweld. Deze kunst is erg populair in het noorden van Bali.

Improvisaties met het publiek

Op feesten in Noord-Bali is de **Joged** een populaire dans, die aanzienlijke mensenmassa's trekt. De danseres, in het algemeen de beste van het dorp, begint met een verleidelijke solo-dans. Dan loopt zij op de toeschouwers af en nodigt met haar waaier een van de mannen ten dans. Zulke gelegenheidspartners kunnen vaak uitstekend dansen, maar missen de verfijning en discipline van de getrainde danser. Sommige dansers maken hier een regelrechte flirtation van, anderen hangen de clown uit tot hilariteit van de omstanders. Wanneer de danseres meent, dat het spel lang genoeg geduurd heeft, stuurt ze haar partner terug naar z'n plaats en kiest een ander. Soms kan een danseres het publiek urenlang blijven boeien en meer toeschouwers trekken dan alle andere schouwspelen, maar als het publiek haar stijl of de manier waarop ze haar partners behandelt niet apprecieert, kan alles na 10 minuten afgelopen zijn. Tijdens de tournee wordt voorzichtig bekeken of de Joged, ondanks de cultuurverschillen, kan worden uitgevoerd met Europese toeschouwers.

Bij dit programmaboekje hoort een handig opberghoesje dat nog veel meer informatie geeft over 'Volkskunst en klassieke kunst' (niet-westers) in het Holland Festival 1978.

Dit hoesje is **gratis** in dit theater te verkrijgen. Let op de aanduiding: Hier gratis programmahoesje.
